

УДК 327.5:33

С. М. Сарбаш

ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА МІЖНАРОДНА СИСТЕМА БЕЗПЕКИ

У статті досліджуються сучасні тенденції розвитку міжнародної системи безпеки у контексті впливу воєнних конфліктів. Доведено, що посилення невизначеності та напруги у глобальному протистоянні впливає на збільшення воєнних витрат у країнах світу. Виділено особливості набуття інтернаціональних ознак сучасних конфліктів.

Проаналізовано динамічні зміни сучасних військових витрат, фактори, що вплинули на їх динаміку. Визначено регіональні особливості зрушень безпекового середовища та тенденції змін військових витрат. Обґрунтовано взаємозв'язок між геополітичними інтересами країн та рівнем військових витрат, проаналізовано особливості посилення гео економічної та геополітичної конфронтації у світі в контексті протистояння США та Китаю – лідерів серед країн за рівнем військових витрат. Проаналізовано Топ10 країн світу та України за рівнем військових витрат. Визначено, що війна РФ проти України має не тільки катастрофічні наслідки для європейського континенту, а створила реальну загрозу системі світового порядку та безпеки.

Доведено вплив геополітичних асиметрій та сучасних глобальних викликів на ескалації конфліктів у світі. Виокремлено характеристики сучасних конфліктів, що визначають їх асиметричність. Визначено сутність гібридної війни як форми сучасного конфлікту, що поєднує традиційні та нетрадиційні (воєнні та невоєнні) заходи цілеспрямованого й організованого нанесення втрат, знищення потенціалу країни (економічного, інноваційного, воєнного, демографічного тощо) задля досягнення стратегічних цілей країною-агресором.

Ключові слова: *воєнні конфлікти, тероризм, воєнні витрати, безпека, міжнародна система безпеки, асиметричність, гібридна війна.*

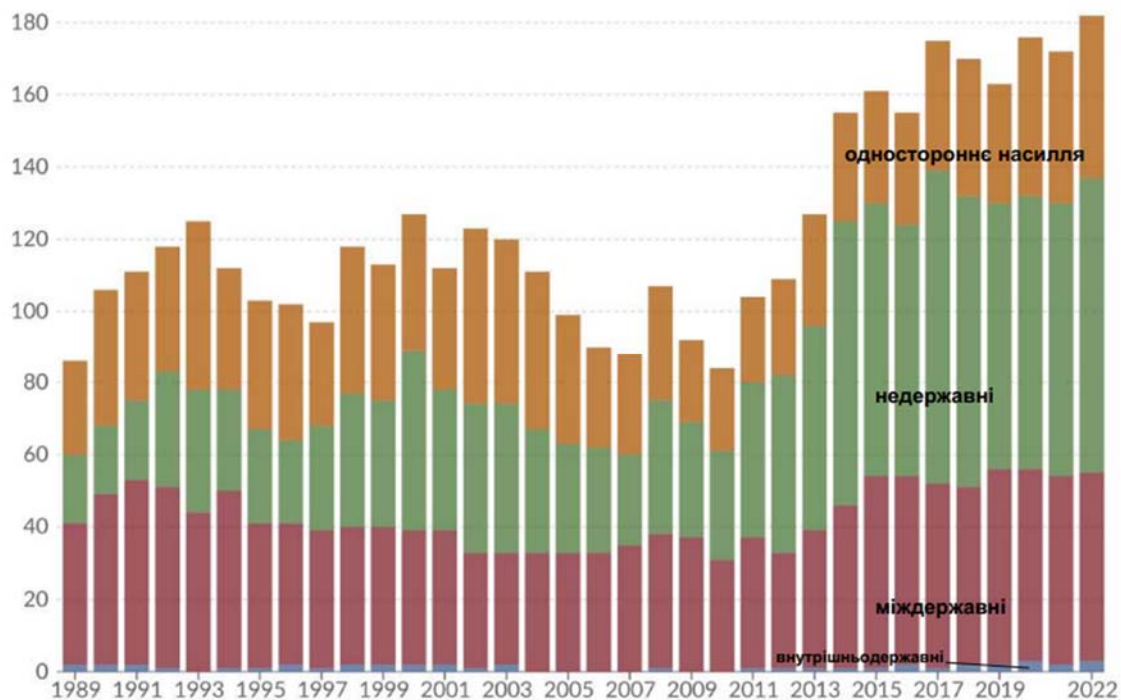
DOI 10.34079/2226-2822-2023-13-26-90-96

Сучасні воєнні конфлікти стали ключовим фактором системної кризи міжнародної системи безпеки. Організоване насильство у сучасному світі досягло наймасштабніших розмірів, серед яких особливо смертоносними стали російсько-українською війна та війна в Ефіопії. Війна, як форма збройного конфлікту, передбачає цілеспрямоване й організоване нанесення втрат, знищення економічного потенціалу країни.

Ключовою ознакою сучасної міжнародної системи безпеки є загострення протиріч, що створюють підґрунтя для виникнення конфліктів. Досліджуючи причини конфліктів Кольєр П., Хоффлер А. виділяють невдоволеність (Collier and Hoeffler, 2004), Гурр Т. (Gurr, 1968, с. 1104–1105) звертає увагу на внутрішню напругу, яка врешті рещт може трансформуватись у відповідний конфлікт. На економічну нерівність як джерело конфліктів звертають увагу Ферон Дж., Лейтін Д. (Fearon and Laitin, 2003). Дослідженню економічних наслідків конфліктів представлено в дослідженні Сандлера Т. (Sandler, 2000), який запропонував модель циклів транснаціонального тероризму. На сучасні технології терору звертає увагу у своїх дослідженнях Войцеховський С. (Wojciechowski, 2023). Непередбачуваність глобального середовища, посилення конфронтації у світі спричинило стрімке зростання військових витрат. Сучасні конфлікти набувають нових ознак, пов'язаних із асиметричністю, що актуалізує дослідження не тільки природи конфліктів, а їх різноспрямованого впливу на економічний розвиток.

Основна частина сучасних воєн має внутрішній характер, однак, до цих воєн все частіше долучаються інші держави, відповідно конфлікти набувають інтернаціональних ознак. Окрім цього, у світі посилюється й тенденція загострення конфронтації між державами, включаючи випадки, коли великі держави підтримують протилежні сторони в інтернаціоналізованому внутрішньодержавному конфлікті. Втручання третіх сторін за останнє десятиліття зросло втричі і досягло рекордного рівня (International Institute for Strategic Studies, 2021). Відкрита воєнна агресія росії проти України має широкомасштабний міждержавний характер і фактично стала прикладом територіальних претензій великої держави по відношенню до суверенної країни (Davies, Pettersson & Öberg, 2023). Як результат війна проти України має не тільки катастрофічні наслідки для європейського континенту, а створила реальну загрозу системі світового порядку та безпеки.

За даними Програми даних про конфлікти університету Уппсала (Uppsala Conflict Data Program (UCDP)), у 2022 році зафіксовано 55 активних збройних конфліктів на державному рівні, з яких вісім досягли рівня війни, що призвели до загибелі 237 тисяч осіб серед цивільного населення (рис.1) (Davies, Pettersson & Öberg, 2023).

одностороннє насилля – це застосування збройної сили державою або недержавною збройною групою проти цивільного населення;

недержавний конфлікт – це конфлікт між недержавними збройними групами, такими як повстанські групи, злочинні організації або етнічні групи;

внутрішньодержавний конфлікт – це конфлікт між державою та недержавним збройним угрупованням;

міждержавний конфлікт – це конфлікт між державами.

Рисунок 1. Динаміка військових конфліктів у світі

Джерело: Uppsala Conflict Data Program (2023) processed by Our World in Data

Посилення невизначеності та напруги у глобальному протистоянні впливає на збільшення воєнних витрат у країнах світу. Сучасні військові витрати досягли історичного максимуму, а глобальна безпека суттєво погіршилась, що викликало

чисельні людські та економічні втрати. За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute, n.d(a)) (Stockholm international peace research institute, SIPRI) – незалежного міжнародного аналітичного центру, що досліджує динаміку конфліктів та озброєнь, починаючи з 1950-х років, забезпечує моніторинг озброєння та роззброєння у 174 країнах світу, ґрунтуючись на відкритих джерелах, світові військові витрати становили у 2022 році становили 2239,9 млрд долл., що на 3,7 % більше, порівняно із попереднім роком. За методологією SIPRI зазначені витрати охоплюють усі поточні та капітальні витрати на персонал, військові операції, дослідження та розробки, витрати на військову інфраструктуру, військову допомогу тощо.

Глобальне зростання військових витрат посилюється їх збільшенням на регіональному рівні. Більшість регіонів світу (окрім Африки) демонструють збільшення витрат на модернізацію та інші військові потреби. Стрімке зростання військових витрат зумовило декілька факторів. Військова агресія росії проти України, яка перейшла в гостру фазу з 24 лютого 2022 року, призвела до відкритої війни на європейському континенті. Військові витрати в країнах Європи в цілому зросли на 13%, європейські країни суттєво збільшили свої військові витрати, з одного боку, задля розширення допомоги Україні, а з іншого, – для посилення власної безпеки. Серед країн, що у 2022 році найбільш суттєво збільшили військові витрати, слід відзначити Албанію (витрати зросли на 33,1 %), Косово (35,7%), Фінляндія (35,6%), Литва (26,7 %), Сербія (13,6 %), Бельгія (112,9 %), Польща (11,3%) тощо. В Україні витрати зросли в 7 разів становили у 2022 році 43983,2 млн долл. (загальна сума не включає міжнародну військову допомогу). Такий обсяг витрат складає третину ВВП країни. Однак навіть за таке зростання обсяг витрат залишається в країні меншим, ніж у країни-терориста, оскільки витрати росії становили 71981,1 млн долл., що на 9,2 % більше, порівняно із попереднім роком) (Stockholm International Peace Research Institute, n.d(b)). На жаль, незважаючи на запроваджені світом санкції, російська економіка має достатній потенціал для подальшого фінансування військових витрат

Найвищий рівень витрат на військові потреби мають США, рівень яких становив 876,9 млн долл. (або 3,45 % ВВП країни), загальна сума включає військову допомогу Україні, яка оцінюється в \$19,9 млрд. Протягом 2022 року військові витрати зросли на 8,8 %.

Зростання військових витрат на Близькому Сході на 3,2% пов'язано із нарощуванням, перш за все, військового потенціалу Саудівською Аравією, що стала найбільшою країною з військовими витратами в регіоні, які зросли на 16% у 2022 році.

На збільшення військових витрат в Азії та Океанії (на 2,7 %), вплинули збільшення відповідних в Китаї, Індії та Японії. Погіршення безпекової ситуації та посилення напруженості в регіоні посилять тенденцію зростання військових витрат й надалі. Слід зазначити, що оцінки SIPRI щодо військових витрат Китаю перевищують офіційний оборонний бюджет, через відсутність прозорості з боку китайського уряду. КНР збільшує військові витрати протягом останніх майже тридцяти років, і сьогодні має другу позицію (після США) за розміром військових витрат, які становлять 292 млрд долл. (1,6% ВВП) . Військові витрати Китаю зростають одночасно із темпами зростання ВВП і спрямовані на посилення військово -промислового комплексу та розвиток передових військових технологій.

Посилення геополітичних асиметрій та напруженості в регіонах світу, на тлі інших глобальних викликів – кліматичні зміни, втрата біорізноманіття, безпека, поляризація доходів тощо – й надалі посилять тенденцію до ескалації конфліктів у світі, а від так слід очікувати й зростання глобальних військових витрат. Зростання військових витрат віддзеркалює прагнення країн щодо посилення їх впливу (як глобального, так і

регіонального), у першу чергу, це стосується США та Китаю – лідерів серед країн за рівнем військових витрат, які беззаперечно будуть й надалі впливати на посилення геоекономічної та геополітичної конфронтації у світі.

У 2022 році військові витрати топ 10 країн світу сягнули 1,73 трлн дол. США і становили 77,1 % загальносвітових витрат, що підтверджує асиметричність ресурсного забезпечення та можливостей залучення до конфліктів. При цьому, військові витрати перших п'яти країн-лідерів за рівнем військових витрат, до яких належать США, Китай, росія, Індія, Саудівська Аравія, становлять 63,0 % витрат світу.

Топ10 країн світу та України за рівнем військових витрат у 2022 році

	Military expenditure by country, in millions of US\$ at current prices and exchange rates, US \$m.	Military expenditure by country as percentage of GDP, %	Military expenditure per capita by country, US\$
США	876943,2	3,45	2571,8
КНР	291958,4	1,6	201,6
рф	86373,1	4,06	592,4
Індія	81363,2	2,43	57,8
Саудівська Аравія	75013,3	7,42	2092,7
Великобританія	68462,6	2,23	999,5
Німеччина	55759,7	1,39	664,7
Франція	53638,7	1,94	817,9
Південна Корея	46365,4	2,72	903,3
Японія	45992,1	1,08	366,2
Україна	43997,7	33,55	1018,7

Джерело: SIPRI Military (Stockholm International Peace Research Institute, n.d(c))

Дослідження сучасних конфліктів дозволяє виокремити наступні характеристики, що визначають їх асиметричність. У першу чергу це стосується наявного ресурсного потенціалу, який мають країни, і який визначає базові можливості конфліктів. У свою чергу, можливості держав залежать від багатьох факторів, зокрема, від національного доходу, чисельності армії та населення. Розвинені держави використовують свої фінансові ресурси для створення великих армій. Цей військовий потенціал дозволяє чинити тиск на іншу державу або міжнародного актора, змушуючи його виконувати певні політичні вимоги, часто погрожуючи накласти штрафні санкції за невиконання цих вимог. Слід підкреслити, що сучасні конфлікти поєднують як традиційні методи ведення (застосування зброї як інструменту насилля), так і новітні, що мають невоєнний характер і поява яких пов'язана із застосуванням політичних та економічних заходів, сучасних інформаційних технологій, маніпулюванням та психологічним тиском тощо. Таке поєднання нових та традиційних методів ведення конфліктів надає гібридного характеру сучасним війнам. Відповідно, гібридні війни слід визначити як форму сучасного конфлікту, що поєднує традиційні та нетрадиційні (воєнні та невоєнні) заходи цілеспрямованого й організованого нанесення втрат, знищення потенціалу країни (економічного, інноваційного, воєнного, демографічного тощо), задля досягнення стратегічних цілей країною-агресором.

У дослідженні (de Groot, Bozzoli, Alamir & Brück, 2022), присвяченому аналізу впливу конфліктів на розвиток світової економіки, починаючи з 1970 року, автори доводять, що насильницькі конфлікти призвели до недоотримання в середньому 12 % світового ВВП. За даними 2022 року (Institute for Economics & Peace (IEP), 2023) глобальний економічний вплив конфліктів насильства становив 17,5 трильйонів доларів, що еквівалентно 13 % світового ВВП (або 2200 дол. на людину). Сучасні терористи

використовують дедалі складні технології, відповідно, «дух тероризму» буде й надалі розвиватись із точки зору стратегії й тактики терору (Wojciechowski, 2023, с. 15). За оцінкою ООН станом на 2023 рік нараховується понад 110 млн осіб, були змушені залишити місця постійного проживання через війни або страх переслідування (62,5 млн є внутрішньо переміщеними особами, 36,4 млн осіб є біженцями, 6,1 млн є шукачами притулку, 5,3 млн потребують міжнародного захисту) (UNHCR, n.d.). Постраждали країни, де мають місце найбільш інтенсивні конфлікти, їх країни-сусіди зазнають найбільших втрат. Відповідно, це впливатиме на зростання тенденції до інтернаціоналізації внутрішніх конфліктів.

Економічний клімат в країні, динаміка основних економічних індикаторів (ВВП, рівень безробіття, інфляція, продуктивність праці та інші) визначають ресурсні можливості участі країни у конфлікті, потенціал для нарощування воєнних витрат тощо. Важливою складовою оцінки економічного середовища є визначення умов економічної рівності (або нерівності) серед різних суб'єктів (за рівнем освіти, гендерною приналежністю, релігією, за регіональною ознакою тощо). Соціальна та економічна нерівність обмежує доступ до технологій, можливостей їх використання і отримання корисності. З іншого боку, можливості ефективного використання ресурсів та технологій безпосередньо визначають рівень соціально-економічного розвитку. Розбіжності за соціальними характеристиками посилюють розбіжності за політичними ознаками, що впливає на показники залученості до політичних процесів, стосунки між різними групами у суспільстві. Як результат, нерівність посилює подальшу стратифікацію та напругу у суспільстві та створює підґрунтя для розгортання конфліктів у майбутньому.

Сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям міжнародних загроз та нестабільності в системі глобального безпекового простору. У поєднанні зі зростанням рівня національної та міжнародної злочинності, локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими. Спектр нестабільності включає регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, транснаціональний тероризм, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище.

Асиметричність сучасних конфліктів визначається відмінностями політико-правового середовища, відсутність можливості реалізації громадянських та політичних прав, захисту свобод, віросповідань, справедливої судової системи стають джерелом соціальної напруги і конфліктів у суспільстві. Відмінності економічного потенціалу країн визначають можливості нарощування військового потенціалу, однак високий рівень військових витрат не гарантує високого рівня стабільності в країні, її соціального прогресу. Авторитарні країни не забезпечують ефективну роботу державних інституцій, повагу до громадянських прав та свобод, що, у свою чергу, посилює інституційну та соціальну нестабільність. Соціальна та економічна нерівність посилює подальшу стратифікацію та напругу у суспільстві та створює підґрунтя для розгортання конфліктів у майбутньому. Наслідки сучасних конфліктів також мають асиметричний характер: найбільших втрат зазнають постраждалі країни, де мають місце найбільш інтенсивні конфлікти, а також їх країни-сусіди. Це посилює тенденцію до інтернаціоналізації внутрішніх конфліктів. Війна росії проти України посилила загальносвітовий рівень небезпеки з точки зору напруженості та конфліктів. Найвищий рівень миролюбності демонструють країни із високим рівнем добробуту, який не обов'язково співпадає із високим рівнем військових витрат

В умовах сучасних глобальних конфліктів та криз, традиційні методи реагування виявляються все більш неефективними, при цьому поєднання сучасних загроз та

нестабільності створює унікальні проблеми для системи глобального управління. Наукові дослідження міжнародних конфліктів у сучасному глобальному середовищі, виявляючи регіональні особливості їх розвитку, сприятимуть подальшому розвитку регіональних безпекових комплексів, формуванню безпекового середовища в цілому. В умовах посилення глобальних викликів та відповідної зміни геополітичного ландшафту подальших досліджень вимагають відповідні економічні умови виникнення конфліктів, оскільки нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту.

References

- Collier, P. and Hoeffler, A., 2004. Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers* [online], 56(4), pp. 563–595 Available at: <<https://ssrn.com/abstract=630727>>
- Davies, S., Pettersson, T., & Öberg, M., 2023. Organized violence 1989–2022, and the return of conflict between states. *Journal of Peace Research*, 60(4), pp. 691–708. DOI: <https://doi.org/10.1177/00223433231185169>
- de Groot, O. J., Bozzoli, C., Alamir, A., & Brück, T., 2022. The global economic burden of violent conflict. *Journal of Peace Research*, 59(2), pp. 259–276. DOI: <https://doi.org/10.1177/00223433211046823>
- Fearon, J. and Laitin, D., 2003. Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*, 97(1), pp. 75–90.
- Gurr, T., 1968. A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices.” *American Political Science Review*, 62(4), pp. 1104–1124.
- Institute for Economics & Peace (IEP), 2023. *Global Peace Index 2023* [online] Available at: <https://reliefweb.int/report/world/global-peace-index-2023>
- International Institute for Strategic Studies, 2021. *The Armed Conflict Survey 2021*. Abingdon: Routledge, pp. 22–8.
- Sandler, T., 2000. Economic analysis of conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 44(6), pp. 723–729.
- Stockholm International Peace Research Institute, n.d(a). *About SIPRI* [online] Available at: <<https://www.sipri.org/about>>
- Stockholm International Peace Research Institute, n.d(b). *SIPRI databases* [online] Available at: <<https://www.sipri.org/databases>>
- Stockholm International Peace Research Institute, n.d(c). *Sources and methods* [online] Available at: <<https://www.sipri.org/databases/milex/sources-and-methods#definition-of-military-expenditure>>
- UNHCR, n.d. *Refugee Data Finder* [online] Available at: <<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>>
- Wojciechowski, S. 2023. The Spirit of Terrorism – its Contemporary Evolution and Escalation *Przegląd Strategiczny*, (16), pp. 9–22. DOI: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.1>

Стаття надійшла 12.12.2023

Sarbash S.

MILITARY CONFLICTS AND THE INTERNATIONAL SECURITY SYSTEM

The article explores modern trends in the development of the international security system in the context of the influence of military conflicts. It is proven that the intensification of uncertainty and tension in global confrontation affects the increase in military spending in

countries worldwide. The features of acquiring international characteristics of modern conflicts are highlighted.

Dynamic changes in contemporary military spending, factors influencing their dynamics are analysed. Regional peculiarities of shifts in the security environment and trends in military spending are identified. The correlation between the geopolitical interests of countries and the level of military spending are substantiated. The intensification of geo-economic and geopolitical confrontation in the world is analysed in the context of the rivalry between the USA and China – leaders among countries in terms of military spending. The Top 10 countries in the world and Ukraine are analysed by the level of military spending. It is determined that Russia's war against Ukraine not only has catastrophic consequences for the European continent but also poses a real threat to the world order and security system.

The impact of geopolitical asymmetries and modern global challenges on the escalation of conflicts in the world is proven. Characteristics of modern conflicts defining their asymmetry are identified in the article. The essence of hybrid warfare as a form of modern conflict that combines traditional and non-traditional (military and non-military) measures of purposeful and organized infliction of losses, destruction of the country's potential (economic, innovative, military, demographic, etc.) to achieve strategic goals by the aggressor country is determined.

Keywords: *conflict, military conflicts, terrorism, military spending, security, international security system, asymmetry, hybrid warfare.*